

MEHMET ULUSOY TİYATROSUNUN GENELİNE BAKIŞ

AYŞIN
CANDAN*

Mehmet Ulusoy'un yaşam boyu tiyatro sahnesi üzerinde yapabildiklerinin bütünü bir bakışta kavramak kolay değildir. Türkiye'de doğup öğrenim gördükten sonra 1970'lerden doksanlı yıllara kadar Fransa'da, sonraları Martinik'te, 1998'den sonra da İstanbul, Paris, Marsilya arası değişik yerlerde oyunlar sahneleyerek 2005'teki zamansız ölümüne dek üretkenliğini sürdüren yönetmen, kuşkusuz Türk tiyatrosunun olgunluk çağının bir ürünüdür.

Ne var ki başarısını ülkeler ve kültürler arasında bölünmüş bir yaşam üzerine kurabilmiştir.

1960'larda onu genç, pırıltılı ve hırslı bir sanatçı olarak tanımış olanlar, 1983-84 sezonunda **Kafkas Tebeşir Dairesi**'ni sahnelemek üzere İstanbul'a geldiğinde neredeyse unutmuştu. Öte yandan 1972 Fransa'sında **Gelecektek Destanlar** ile hızlı bir yükseliş yaşarken çevresinde Türkiye'deki sokak tiyatrosu öncülüğünü ya da kırsal seyirlik oyunları araştırmalarını bilen birkaç arkadaşından başkası yoktu. Yaşamının ilerki yıllarında bir dönem Fransa'da ya da Türkiye'de olduğundan daha çok Martinik'te tanındı ve saygı gördü. Yakın zamanlarda yaşamı daha çok Türkiye'de devlet ve şehir tiyatrolarındaki etkinliğine odaklandığında ise trendlerin hızlı değiştiği Fransa'nın tiyatro ortamında onu tanıyan ve bilen pek az kişi kalmıştı.

Sahne üzeri etkinliğinin 1972'den 2005'e kadar uzanan 33 yıllık süresince ortaya çıkardığı yapımların sayısı, yeniden sahneleme-

* Prof.Dr., Yeditepe Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı

leri de sayacak olursak 33'ü bulur. Bu yapıların pek çoğu metin kolajları üzerine kuruluydu, zengin imgeler, şiir, müzik ve akrobatik denecek kadar hareketli oyunculuk içeriyordu. Mehmet Ulusoy'un metne yaklaşımı, yetmişli yılların başlarında Fransa'da yazınsal metne öncelik tanıyan ve Fransız dilini yücelten egemen yaklaşıma ters düşüyordu. Ancak ele aldığı içeriklerde her zaman şiirin bulunması, usta bir dramaturgla çalışması ve oyuncularının doğaçlama yeteneklerine yaslanması sayesinde seyirci alışkanlıklarını kırmayı başarabildi. Ayrıca 1968 öğrenci hareketinin hemen sonrasındaki bu dönemde toplumun yeniliklere, özgürlüklere son derece açık olduğunu da anımsamak gerekir.

Ölümünün ardından Le Monde'da "sahne kalaslarının sihirbazı" diye söz edildi. (12 Haziran 2005) Sahip olduğu sihir, olağanüstü yetenekleri birlikte çalışmaya ikna etmesiydi. Bunlar sadece aktör ve tasarımcılar değil aynı zamanda müzisyenler ve öncelikle Denis Bablet, Philip İvernel gibi tiyatro kuramcılarıydı. Fransa'da Mehmet Ulusoy'u onaylayan ve destek veren ünlü adların bir listesini burada veremeyeceğim. Aralarında Jack Lang, Antoine Vitez, Robert Aberached, ozan Vercors, Aimé Césaire bulunuyordu. CNRS'de tiyatro araştırmalarının yöneticisi Denis Bablet, 1984'te yayımlanan Les Voies de la Création Théâtrale başlıklı yapıtında Mehmet Ulusoy'u çağın önde gelen yönetmenlerinden biri olarak sınıflandırıyordu.

Mehmet Ulusoy 1942'de doğdu ve kuşağının iyi aile çocuklarının çoğu gibi Fransız okullarında okudu. Daha lisedeyken tiyatro yapıyordu. Sadece oyuncu olarak değil, yönetmen olarak da Bectett, Jarry oyunları sahneliyordu. O sıralarda ilk tiyatro hocası olarak gördüğü Ulvi Uraz'ın topluluğunda profesyonel oyunculuga adım attı. Uraz'ın (1921-1972) kendisi de ellili yıllarda Fransa'da Jean Vilar yanında bir çıraklık dönemi geçirmişti, İstanbul'da halk tiyatrosu anlayışının temsilcisi sayılabilecek bir tiyatro yapıyor, günümüz Türkiye'nin önemli bir kuşak oyuncusuna ilk eğitim ve deneyimlerini kazandırıyor.

Liseyi bitirdikten sonra Fransa'ya giden Ulusoy Sorbonne'a ka-

MEHMET ULUSOY TİYATROSUNUN GENELİNE BAKIŞ

yıt olur ama zamanının çoğunu Lyon'da Villeurbanne'daki Roger Planchon'un provalarını izleyerek geçirir. Oradan Berliner Ensemble'a geçer ve son olarak Milano'da Giorgio Strehler'in yanında iki yıl kalır. O yılları anlatırken Berlin'de çok sıkıldığını söyler.

1968'de ülkesine döner.

Düşüncelerine en uygunu, sokak tiyatrosu yapmaktır. Anadolu seyirlik oyun geleneğinden beslenerek önündeki üç yıl boyunca gerçekleştireceği ajitprop tekniğini geliştirir.

Mehmet ve arkadaşları topluluklarına "Devrim İçin Hareket Tiyatrosu" derler. Topluluk, daha sonraki yıllarda ülkenin başka sokak tiyatrosu eylemcilerine esin kaynağı olacaktır. Yirmi kadar oyun oynarlar, sık sık tutuklanırlar ve giderek artan politik baskıyla birlikte 1971 sonuna doğru Mehmet Ulusoy kendini yeniden Fransa'da bulur.

1972'den 2005'teki ölümüne kadar Ulusoy renk, ritm, tuhaf nesnelere, şiir üzerine kurulu bir düş gücü ile karışık gerçekler dünyası yaratacak, kültürler arası serüveninde yoluna çıkan sanatçı, ressam, müzisyen ve yeryüzünün her köşesinden oyuncuyla birlikte çalışacaktır.

Paris'te "Centre Americain"den gelen bir grup genç oyuncuyla bir topluluk kurarlar ve adını "Théâtre de Liberté" koyarlar. İlk yapımları Gelecektekten Destanlar, adını Nazım Hikmet'in aynı başlıklı şiirinden almıştır, 1972'de "Théâtre St. Denis"de oynanır. Hikmet'in şiirinden, Aziz Nesin'in kısa skeçlerinden, Fransız ve Türk halk masallarından oluşan metin, o sıralarda Fransa'da yaşayan Ataol Behramoğlu tarafından incelikle örülmüştür. Sayıları sekizi bulan oyuncu, gölge oyunu gibi geleneksel oyun biçimlerinden ödünç alınmış tiyatral teknikleri büyük çeviklikle uygular. Sadece oyun kişilerini canlandırmakla kalmayıp kuklanın iplerini tutan oynatıcı olurlar. Kırsal oyunlardaki köylüler gibi maske kul-

lanır, şarkı söyleyip dans eder, hayvan kılıfına girerler. Sonuçta ortaya çıkan gösterim dinamik ve etkileyicidir. Genç topluluk Paris seyircisini ve basını fethetmeyi başarır.

Bir sonraki oyunun başlığı **Sevdalı Bulut**'tur. Bu yapım tek bir Hikmet şiiri üzerine kuruludur, ancak şairin başka epik siirlerinden olaylarla bezenmiştir. Burada da bir önceki yapımda bulunan naif biçimini geliştirir. Oyun oynama, şarkı söyleme, gölge oynatma, maskelere ve kostümlere bürünme, yine hızlı, devingen bir ritme örtüşür. İsviçreli heykeltıraş Henri Passet maskeleri yapmış, Mehmet Gülerüz gölge figürlerini boyamıştır. Sahne tasarımının asal öğeleri canlı renklerde bir takım fiçilardır. Bunlar yuvarlanıp dağ oluşturur, barınak olur ya da at biner gibi kullanılır, içine girmiş birini giydirir. **Sevdalı Bulut**, 1973 Avignon festivalinde oynandığında ayakta uzun alkışlar alır. Fransız TV kanalı F3 yapımın tamamını kaydeder.

Sevdalı Bulut yönetmenin baş yapıtı olarak görülür ve tüm yapımları içinde en çok oynanan olur. Yaklaşık 300 kez oynanmıştır. Değişik ülkelerde değişik oyuncularla ve sahne tasarımı, vb ayrıntı değişiklikleriyle oynanır. Örneğin ilk yapımda bulutları simgeleyen çoban kılıkları 1987'da Antillerde palmye yapraklarına dönüşmüştür. **Sevdalı Bulut**'un Fransa'da ikinci temsili 1976'dadır. Aynı yıl ve 1977 yazında Fransa'yı dolaşır. Türkiye'de ilk sahnelenmesi 1992/93'te "Dostlar" tiyatrosuyla ortak yapım olarak sunulur. Aynı yıl bu sahnelemenin uzantısı olarak rol dağıtımında ufak değişikliklerle Fransız ve Fransızca konuşan oyuncularla (Genco Erkal) "Maison des Cultures du Monde"da oynanır.

1971-75 arası Mehmet Ulusoy aynı zamanda tanınmış Fransız yönetmen Antoine Vitez'in yönettiği bazı oyunlarda oynamıştır. Bunlar Sophokles'in **Elektra**'sı, Brecht'in **Cesaret Ana**'sı ve Cuma rolünü üstlendiği Michel Tournier'nin **Cuma ya da Vahşi Yaşam**'ıdır.

1975'te Paris'in hemen dışında Saint Denis'deki Théâtre Gérard Philippe'te sahnelediği Brecht'in **Kafkas Tebeşir Dairesi** Meh-

MEHMET ULUSOY TİYATROSUNUN GENELİNE BAKIŞ

met Ulusoy'un ilk olarak tanınmış bir yazardan bir oyun üzerinde çalışmasıdır. Brecht o günlerde Fransa'da oldukça popüler bir yazar olmasına karşın bu oyun yalnızca bir kez, 1958'de Jean Dasté tarafından sahnelenmiştir. Théâtre de Liberté'nin bu yapımında Gruşa rolünü Arlette Bonnard yorumlar, Azdak rolünü ise Mehmet Ulusoy'un kendisi. Sayısı on olan oyuncu topluluğu çeşitli rollere girip çıkmaktadır. Bu sahnelemenin en çarpıcı ögesi, Metin Deniz'in yaptığı dev bir yamalı bezden oluşan dekorudur. Heykeltraş Kuzgun Acar da insan yanı az olan oyun kişilerinin maskalarını tasarlamıştır. Aynı yıl oyun, farklı öğelerle Paris'in "Théâtre du Soleil"inde ikinci bir yapım olarak sahneye konur.

Kafkas Tebeşir Dairesi'nin bu yapımı 1975 Avignon yaz festivalinde Karmelitler Manastırında oynanır. 1983'te "Dostlar" tiyatrosunca yeniden sahnelenir. Bu, Mehmet Ulusoy'un Fransa'daki büyük başarısından sonra kendi ülkesinde sergilediği ilk çalışmadır.

Aynı oyun 1984'te Paris'te farklı rol dağıtımıyla, Gruşa rolünde Monique Brun ile "Cité Universitaire" tiyatrosunda oynanır.

Avignon'da iki büyük çaplı yapımdan sonra Théâtre'de Liberté'nin üçüncü seçimi, yine 1975 yazında Brecht'in bir şiirini, **Köpekbalıkları İnsan Olsaydı**'yı sokak tiyatrosu gösterimi olarak sunmaktır. Bu kısa oyun ileride, Karl Marks'ın **Kapital**'inin sahne yorumu olacak olan dev yapıma dahil edilecektir. Bu iddialı projenin fikir kaynağı 1961'den o yana Paris'te yaşayan sürrealist ressam Yüksel Arslan'ın bir dizi gravüründe yatar. Arslan, kendi köşesinde çekinik yaşayan sıradışı bir sanatçıdır ve Kapital'i resime dökmeye girişmiştir. Mehmet Ulusoy, resimleri, Brecht, Mayakovski, Jack London, Anatole France, Guy de Maupassant, Aziz Nesin'den derlediği oyun metnine temel olarak kullanır. Başlık, Marks'ın bir deyişidir: **Bencil Hesapların Buzlu Sularında**. Arslan'ın imgeleri hurda bozdolapları, merdiven, lazımlık vb nesnelere oluşan bir tüketim çöplüğü önünde projeksiyon olarak kullanılır. Açılış "Théâtre de l'Est Parisien"dedir, ardından yapım, 1976 Avignon Festivali'nin Papalar Sarayı avlusundaki sahnesine taşınır.

Ulusoy'un meslek yaşamındaki tek Shakespeare sahnelemesi aynı zamanda sahne üzerindeki ilk başarısızlığıdır. 1977 yazında Anjou'daki şenlik için sahnelenen **Macbeth**'e saygın Fransız ozanı Vercors'un kusursuz Fransızca çeviri ve uyarlamasına karşın bir dizi bahtsızlık eşlik eder. Aşırı akrobatça hareket yüzünden bazı oyuncular sakatlanır, kötü hava koşulları yüzünden oyun açık havada oynanmak yerine kilise içine taşınır, burada da akustik ve oyuncuların bozuk aksanlarından Fransızcaları anlaşılabilir. Metin Deniz'in tasarladığı hareketli dekor fazlasıyla istenmedik gürültü yaratır. Sonuçta metni her şeyden üstün tutan Fransız festival seyircisi öfke belirtileri göstermeye başlar. Bununla birlikte **Macbeth** ilk oynanıştan sonra o yaz pek çok şenlik dolaşır ve son olarak Martinik'te Fort-de France festivaline katılır. Buraya geldiğinde sorunların çoğu giderilmiştir, oyun beğenilir.

1978 ilkbaharında **Gelecekte Destanlar** Fort-de France festivaline katılmak üzere yeniden sahnelenir. Bu kez metin daha zenginleştirilmiştir. Ritsos ve Neruda'dan şiirler eklenmiştir.

Patronu Gömmek, Dairo Fo'nun sokak tiyatrosu için kaleme aldığı bir oyundur. 1979'da Théâtre de Liberté oyunu ilkin dış semtlerden birinde, Villejuif'te sahneler, ardından Paris'in orta yerinde, "Forum Les Halles" deki oyun alanında oynar. Yapımı aynı yerde büyük mağazası olan FNAC desteklemiştir. Rol dağıtımında halk tiyatrosu türünün yetenekli oyuncularını vardır. Marc Dudicourt, Rosine Rochette yapıma büyük popülerlik kazandırır. Ancak açılış gecesine konuk olan Dario Fo rejiji fazla abartılı ve grotesk bulur.

Benerci Kendini Neden Öldürdü Nazım Hikmet'in 1932'de yazdığı uzun bir epik siirdir. Hintli Marksist bir işçinin ihanet sonucu tutuklu geçirdiği uzun yıllar sonunda dışarı çıktığında kendini yorgun bir devrimci olarak bulmasının öyküsüdür. Yönetmen bu uzun şiir anlatısını hiç güçlük çekmeden sahnelemiştir. Anlatının durağanlığını aşmak üzere İsviçreli heykeltıraş Henri Pisset sayesinde iki büyük döner tekerlek ile bir yürüme

MEHMET ULUSOY TİYATROSUNUN GENELİNE BAKIŞ

şeridinden oluşan devingen bir sahne kurmuştur. Şerit üzerinde anlatıcı (Hikmet) durur ya da yürür. Büyük tekerlek tarihsel art alan eylemlerini sergilerken küçük tekerlek üzerinde ufak ölçekte insanca olaylar oynanır. Oyun, Karmelitler Manastırı avlusunda oynanır ve 1980 Avignon şenliğinin en büyük olayına dönüşür. Sağ basın bile oyunu övmekten kendini alamaz (Le Figaro, 22.07.10980).

1981'de Mehmet Ulusoy Rabelais'nin fantastik anlatısı **Pantagruel**'i sahneye koyarak bir ilk gençlik hayalini gerçekleştirir. Gerçi oyun devler dünyasında sürekli değişim içinde gelişir ama yönetmen bu düş dünyasını gündelik yaşamla sıkı bağ içinde görür. Tasarımcı Michel Launay sahne ortasında duran dev bir metal yapı kurar. Oyuncular bunun üzerinde oynarken tırmanır, sıçrar ve tepeden aşağı bakar. Ancak oyunun süresi uzundur. Çoğunluk okul öğrencilerinin oluşturduğu seyircinin ilgisini yitirmemek için Ulusoy bu uzun anlatının aksiyonunu güçlkle üçbuçuk saate sınırlayabilmiştir.

1982/83'de Théâtre de Liberté Gogol'den **Ölü Canlar**'ı sahneler. Bu, kısa süren bir yapım olacaktır. Sacede 45 temsil sürer ve yönetmen olarak Ulusoy'un en önemli işlerinden sayılmaz. Bununla birlikte yapım bir yanıyla çok ilgi çeker. Burada sahne tasarımını çeşitli biçimlere girebilen saydam bir malzeme ile yaratan ünlü Çek tasarımcı Josef Svoboda ile birlikte çalışmış olması en büyük kazanımdır. Oyun, Paris'in dış semtlerinden Saint Denis kültür merkezinde oynanır.

1983/84'te **Kafkas Tebeşir Dairesi**'ni sahneye koyarken İstanbul'da bir süre geçiren Ulusoy'un bundan sonraki projesi, dünyaca tanınmış başka bir anlatının sıradışı sahne yorumu olacaktır. Hemingway'in **İhtiyar Adam ve Deniz**'ini 1984/85'te Martinik'te sahneler. Djamilia Salah sadece üç oyun kişisi çevresinde gelişen bir sahne uyarlaması yapmıştır. Bunlar, anlatıcı, yaşlı balıkçı ve genç bir oğlandır. Sahne tasarımı dev bir balık kılıcıdır, ama bu aynı zamanda balıkçının teknesi gibi görünür. Fransa'da oyun Théâtre de Lierre'de oynanır, daha sonra 1986 İstanbul Tiyatro festivali konuğu olur. Yönetmen açısından bu

yapım, büyük çaplı yapımlardan az sayıda oyunculu küçük ölçek sahnemelere bir geçişi belirler.

Aeschylus'un **Prometheus**'u da benzer biçimde 1986 sonbaharında Théâtre d'Athenée'nin küçük sahnesinde dört oyunculu bir rol dağıtımıyla sahnelenir. Oyuncular bir rolden ötekine koro ile Prometheus arasında geçiş içindedir. Sahne elli kişilik bir salonun orasında yer alır, Bu, oyun başladığında kıpırtılar içeren bir tümsekten ibarettir, içinden yavaş yavaş tanrıların tutsağı insan şekilleri belirir. Işıklar tasarımın yerini almıştır, oyunculuk ise giderek ritüel eyleme dönüşür. **Prometheus** daha sonraları Belçika'da Lovain'de daha geniş bir alanda oynanır.

Birkaç ay sonra Mehmet Ulusoy, Strehler'in yönetimindeki Avrupa Tiyatrosu projesi kapasamında Petit Odeon tiyatrosunda Nazım Hikmet'in gösterimsel özellikler taşıyan epik yapıtı **Memleketimden İnsan Manzaraları**'nı sahneye koyar. Yapım farklı kültürler arasında iletişimi ilerletmek amacı taşıyan Birleşmiş Milletler katkısıyla gerçekleşir. Hikmet'in şiirini Fransızcaya çeviren Münevver Andaç'tır, sahne uyarlamasını, aksiyonu iki oyun kişisi çevresinde yoğunlaştıran Djamilia Salah gerçekleştirmiştir. Dekor, Michel Launay tarafından bir örümcek ağı eğretilmesi üzerinden uygulanmıştır. "Manzara"nın çeşitli oyun kişileri dört aktör tarafından canlandırılır. Bunlar Daniel Martin, Emiliano Suarez, Robert Ohniguan ve Ayla Algan'dır. Ali Dede Altuntaş hem saz çalar hem de Hüseyin olur.

1987 **Sevdalı Bulut**'un Martinik'te yeniden sahnelendiği yıldır.

Ulusoy uzun süredir Martinik'te kendisine destek veren aynı zamanda dostu olan Aimée Cesaire'in bir yapıtını yorumlamak istediğinde ilk **Discours sur le Colonialisme (Sömürgecilik üzerine Söylem)** başlığını taşıyan denemeler üzerinde çalışır. Ancak yazar bu projeyi onaylamaz. Sonuç olarak 1988'de **Une Saison au Congo (Kongo'da bir Mevsim)**i çalışmaya başlar. Cesaire bu oyunu 1965'te Afrikalı önder Lumumba'nın 1961'de katledilişi

MEHMET ULUSOY TİYATROSUNUN GENELİNE BAKIŞ

üzerine kaleme almıştır. Ulusoy oyunu herhangi bir Afrika köyünde köylülerin söz konusu ihanet olayının yıldönümünü anmak üzere toplanmaları ve “oyun içinde oyun” oynamaları biçiminde ele alır. Martinik’te festival sırasında oynandıktan sonra Kongo’da bir Mevsim bazı rol dağıtım değişiklikleriyle 1989’da Paris’te, Théâtre National de la Colline’de oynanır.

Basından hayranlık dolu tepkiler alır.

Aynı yıl, 1989’da Ulusoy Paris konservatuarında bir atölye çalışması yürütmek üzere çağrılır. İkinci sınıf öğrencileriyle Kulis başlıklı bir kolaj oyun yaratırlar. Cami, Valentin, Brecht, Ghelderode, Sophokles, Ritsos ve Pinter’in metinlerinden yararlanırlar.

Bir sonraki proje Belçika’da Lovain-la-Neuve Atölye tiyatrosunda ve birkaç ay sonra, 1991 ilkbaharında Paris’te Théâtre National de la Colline’de sunulacak olan Yaşar Kemal’in **Ortadirek** romanından bir uyarlamadır. Michel Launay’in dekor ve kostümlerine, yaşlı Elif rolünde Evelyne İstria’nın ve Ayla Algan, Ayberk Çölok, Pierre Puy’un övgü alan oyunculuklarına karşın yapım başarısızdır. Fransızca çeviriyi Güzin Dino yapmıştır, yazınsal danışman, tanınmış tiyatro kuramcısı Anne Übersfeld’dir, Müzik ise Kutsi Erguner’e aittir. Basın bu iddialı yapıma geniş yer verir, oyunlaştırmanın neden başarısız olduğu üzerine fikir yürütülür, seyircinin romanı önceden iyi bilmesinin ve bir takım beklentilerle oyuna gelmesinin etkisi üzerinde durulur.

Ortadirek olumsuzluğunun ardından Théâtre de Liberté yeniden **Sevdalı Bulut**’u sahneye koyar. Bu yapımla önce İstanbul’da, sonra Paris’te Dostlar tiyatrosu’nun onuncu yılı kutlanır. Paris yapımı “Maison des Cultures du Monde” sahnesinde oynanır ve Théâtre de Liberté’nin kuruluşunda sıcak bir destekleyici olup da o günlerde dünyadan ayrılmış olan tiyatro adamı Denis Bablet’ye adanmıştır.

1995 Şubatında Ulusoy Martinik’in önde gelen edebiyatçısı

Aimée Césaire'in metinleri üzerine kurulu ikinci bir oyun sahneler. **Discours sur le Colonialisme** (1950) (**Sömürgecilik üzerine Söylem**) ile **Cahiers du Retour à la Patrie** (1939) (**Eve Dönüşün Not Defterleri**) üzerinde çalışarak yarattığı oyun **Ekvatorun İp Cambazı** başlığını taşır. İlk temsil 1995 Ocak-Şubat'ta Paris'in dış semtlerinden Lierre'de gerçekleşir. Paris'te sıcak bir kabul görmesinin üstünden aynı yılın Temmuz'unda Antiller'e taşınır. Yapımın dramaturgu Romain Piana'dır. Yazınsal danışman olarak Philippe İvernel ile birlikte çalışır. Yedi oyuncunun sömürge halkını oynadığı ve bir koro başının bir vurmali çalgı ritminde hareket ettiği bir uyarlama yaratırlar. Tolo Koukoui koro başı rolündedir, Müziği yapan Akino Dolo'dur. Tasarımcı Michel Launay, metnin helezoni yapısından esinlenerek sahne ortasına büyük devingen bir helezon yerleştirmiştir.

Aimee Césaire metinleri ile Ulusoy 1990'lar ortasında Fransa'daki son başarılarını yaşar. Bu tarihten sonra yapımlarını yavaş yavaş kendi ülkesine doğru yönlendirecektir. 1995'in sonlarına doğru yeni bir oyun çalışmasına girer. Richard Soudee ile Georges Pouquet Paulo Coelho'nun çok satan romanı **Simyacı**'yı oyunlaştırmış, Mevlana'dan bazı metinler de kullanmışlardır. Oyun Martinik'te açılır, ama Fransa'da oynanması için maddi koşullar bulunamaz. Bir sonraki durak İstanbul'dur. 1996'nın ilk aylarında **Simyacı** bir Dostlar Tiyatrosu yapımı olarak Türk seyirciyle buluşur. Yapım aynı yıl İstanbul Tiyatro Festivaline katılır. Martinik yapımında iki oyuncuyla baş rolü yorumlayan Genco Erkal'ın bu kez sahneyi paylaştığı iki genç oyuncu, Tülay Çimenser ve Emre Kınay bu yapımla adeta kariyer sıçraması gerçekleştirir. Sahne tasarımı tanınmış dekoratör Duygu Sağıroğlu'na, müzik ise Mevlevi besteci Kutsi Erguner'e aittir. Oyun o kadar başarılı olur ki bir sonraki oyun yılı da oynanır.

1997'de Théâtre de Liberté, varlığını Paris dışında Argenteuil'de **Köpek Balıkları İnsan Olsaydı** ile sürdürür.

Simyacı ile birlikte Mehmet Ulusoy bir zamanlar yoğun işbirliği içinde olduğu oyuncusu, dramaturgu ve dostu Richard Soudee

MEHMET ULUSOY TİYATROSUNUN GENELİNE BAKIŞ

ile yeniden buluşmuştur. Öte yandan İstanbul Dostlar Tiyatrosu ve bu topluluğun başındaki Genco Erkal ile giderek daha sık olarak çalışmaktadır. Fransız oyuncu Pierre Puy'ün da katılmasıyla Türkiye ile Fransa arasında köprü kuracak yeni bir proje başlatırlar ve Hitit fırtına tanrısı Tarhunda'dan esinlenerek adına "Tarhunda Tiyatrosu" derler. İlk oyunları, Genco Erkal'ın dram ve şiir sanatının çeşitli ustalarından derlediği kadın bölümlerinden bir kolaj metin olan **İçimdeki Çılgılık**'tır. Sophokles, Brecht, Anouilh, Hikmet, Merimée, Fo, Anne Frank ve Zlata Filpoviç'i bir araya getirir ve ilk oynandığı 1996 sonbaharından sonra baş rol oyuncusunun parlamasına yol açar. Bu rol, geçmişin tüm kadın arketipleri üzerine düş kuran günümüzün bir kadınıdır. **İçimdeki Çılgılık** 1997'de önce Paris'te sonra da Kasım ayında Marsilya'da Toursky Tiyatrosunda oynanır.

Oyunu Richard Soudee Fransız seyirci için yeniden uyarlar. Kadının kahramanı bu kez Florence Hebbelynck yorumlar, Pierre Puy tüm erkek rollerini oynar. Kutsi Erguner müziği, Michel Launay sahne yasarımını yapar.

1998'de Mehmet Ulusoy İstanbul Şehir Tiyatrosu ile çalışır, Moilere'in **Kibarlık Budalası**'ndan uyarlanmış bir metni sahneler. Haldun Taner'in dahice bir tasarısını kullanan dramaturg Turgay Nar olayları Ahmet Vefik paşa ile onun Ermeni ve Türk oyuncularından oluşan topluluğu ortamına yerleştirmiştir. Böylece oyun çok kalabalık bir kadro, müzisyenler ve dekor ile oynanır. Tüm güçlülere karşın 1999 Mayısında yapım Marsilya'ya yolcu olur ve orada Théâtre Toursky seyircisi önünde coşkuyla karşılanan bir temsil verir.

Tarhunda Tiyatrosunun üçüncü yapımı Makedonyalı oyun yazarı Jordan Plevnes'ten **R.R.R.**'dir. (Robespierre'in, Revolüsyon'un R ve başkaldırı anlamına gelen "Revolte"un R'si)

Bu, Tarhunda, İstanbul Şehir Tiyatrosu, Üsküp Uluslar Tiyatrosunun Türkçe Topluluğu ve Marsilya'nın Toursky Tiyatrosu or-

tak yapımıdır. Oyun Makedonya'da savaş sırasında prova edilir, orada 1999 yazında uluslararası şenlikte oynanır, sonra aynı yılın sonbaharında Marsilya'ya gider.

2000'de Mehmet Ulusoy Fransa'daki son büyük sahne olayını sahneler. Bu, 1997'de ölmüş olan ünlü mizahçı Roland Topor'un grotesk metin ve desenlerinden yola çıkan Richard Soudee'nin yarattığı **Topor-Party**'dir. Oyun Paris'in ufak bir sahnesinde, Théâtre Essaion'da üç kişilik bir rol dağıtımıyla oynanır. Sahne tasarımı kırık dökük bir pianodur. Aynı zamanda ışıkları da yapan Yves Collet tarafından tasarlanmıştır. Paris'te başarı elde ettikten sonra 2000 Avignon yaz festivalinin "off" yapımları arasında yer alır. Aynı yılın sonlarına doğru Marsilya'da turneye gider.

2000 yazında Ulusoy İstanbul Şehir Tiyatrosunda Büchner'in önemli yapıtı **Woyzeck** üzerinde çalışmaya başlamıştır. Başka yapıtlarında olduğu gibi bu durumda da eldeki kısa, tamamlanmamış metinle yetinmeyip yazarın başka oyunlarından bölümler ve "**Hessen'li Köy Habercisi**" bildirisini ekleyerek oyunu canlı renkler, müzik ve bol aksiyonlu bir panayır tiyatrosuna dönüştürür. Edebi danışmanı, yazışmalar üzerinden de olsa, eski dostu Philippe İvernel'dir. Oyunun rejî kavramı "trajik sirk" olarak adlandırılır. Oyun 2000-2001 boyunca oynanır.

2002'de İstanbul Devlet Tiyatrosunda **Benerci Kendini Neden Öldürdü** Michel Launay'ın 1980'deki sahne tasarımıyla ve aynı dramaturjiyle sahnelenir. 2000 İstanbul Tiyatro festivalinde oynamayı sürdürür. 2005'te Paris'te bir ilkbahar turnesi gerçekleştirerek **Topor-Party** ile birlikte "Cartoucherie"de oynanır. **Topor-Party** de 2003'ten o yana Antalya Devlet Tiyatrosunda bu kez oldukça geniş bir kadroyla oynanmaktadır. Mehmet Ulusoy bu iki oyunla gittiği Paris turnesinde adeta gençliğinin ve güzel günlerinin Paris'iyle vedalaşıyor gibidir.

Yönettiği son oyun, John Whiting'in **Şeytanlar**'ıdır. Ankara Devlet Tiyatrosu yapımı olarak 2003-2004'te gerçekleşir. Oyunun

MEHMET ULUSOY TİYATROSUNUN GENELİNE BAKIŞ

kadrosu çok kalabalık, sahne tasarımı oldukça güçtür, kent dışındaki İrfan Şahinbaş sahnesinden başka bir yere taşınmasına elvermez. Bu gibi nedenlerle ancak kısa bir süre repertuarda kalır.

Mehmet Ulusoy yakalandığı akciğer kanserinden 2005 Haziran'ında yaşamını yitirdiğinde İstanbul Devlet Tiyatrosunda "**Erasmus; Deliliğe Övgü**" projesi üzerinde çalışıyordu. Sonrası için de pek çok tasarısı vardı. Örneğin tek kişilik bir "**Kral Lear**" sahnelemesi düşünüyordu.*

* A. Candan, Mehmet Ulusoy ile video görüşme, Paris, Mayıs 2005

Ulusoy'un sahne yapıtını bugünün bakış açısından değerlendirdiğimizde onu Denis Bablet'nin 1984 yaklaşımındaki gibi Avrupa tiyatrosunun belli bir reji geleneği içine yerleştirebiliyoruz. Reji yöntemlerinin halk tiyatrosu anlayışında, Meyerhold, Brecht, Strehler gibi ustalar çizgisinde yer aldığını görüyoruz. Yazılı metne özgürce yaklaşımı, seyirlik oyunlardan ödünç alınmış esnek rol-oyun kişisi ilişkisi, grotesk içeren mizah anlayışı ve en önemlisi halk tiyatrosu türlerine özgü sınırsız oyun coşkusu, Ulusoy'un tüm yapıtını belirleyen özelliklerdir. Bir Avrupa başkentini fet-hedercesine giriştiği şiir dolu, şenlikli yapımlarında Avrupalılara Nazım Hikmet, Aziz Nesin, Atıf Behramoğlu, Abidin Dino gibi özgün şair ve yazarları, Kuzgun Acar, Metin Deniz gibi görsel yaratıcıları tanıtmıştır. Aynı zamanda kendini evinde hissettiği Martinik kültüründen oyun motifleri, ozan ve oyuncularla da yaratisını zenginleştirmiş, İtalyan, Kolombiyalı, Türk ve Slav oyuncular ve oyun içerikleriyle daha sonraları bir akıma dönüşecek olan çok kültürlü tiyatro anlayışının erken dönem uygulayıcısı olarak ortaya çıkmıştır.

